

Д. В. Ярош*

УНІВЕРСАЛИ УКРАЇНСЬКОЇ ЦЕНТРАЛЬНОЇ РАДИ — КОНСТИТУЦІЙНІ АКТИ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВНОСТІ 1917-1918 РР.: ЇХ ЗМІНИ ТА ІСТОРИЧНЕ ЗНАЧЕННЯ

Універсали, як акти адміністративно-політичної влади, мають давню історію і добрі традиції. Їх видавали українські гетьмани ще в XVII-XVIII ст. Так, Богдан Хмельницький є період української революції 1648-1657 рр. видавав маніфести чи універсали, як важливі адміністративно-політичні акти, якими доводив до широких народних мас військово-адміністративні, господарські, фінансові та інші розпорядження.

У 1998 році Інститут української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського Національної академії наук України і Видавничий дім “Альтернативи” видрукували збірку “Універсали Богдана Хмельницького”, в якій вміщено всі відомі універсали і розпорядження Богдана Хмельницького за 1648-1657 рр., де йдеться про соціально-економічний розвиток і політичне становище України в період Хмельниччини.

Усталена ще Богданом Хмельницьким структура універсалу як типового урядового документа з'явилася в період боротьби за національно-державне відродження України 1917-1918 рр. “Універсали” Центральної Ради, по суті, правові документи у формі звернення до українського народу.

Універсали як акти конституційного характеру приймалися за різних часів у різних соціально-економічних і політичних умовах. Не всі вони витримали перевірку часом, але мають велике теоретико-пізнавальне і практичне значення для сьогодення, коли “очевидним стає загальний дефіцит правової культури, котрий особливо небезпечний, коли стосується інститутів влади”¹.

Політичні події останнього часу спонукали до загальноукраїнської розмови про стан справ у країні, про те, що потрібно зробити для виходу України з політичної та економічної кризи, кризи державності. У серпневі дні 2006 року центр політичного життя перемістився на Банкову, де за круглим столом лідери політичних партій на чолі з Президентом України узгоджували подальший курс нашої держави. Підсумком дискусії стало підписання Універсалу національної єдності. В українському суспільстві різні думки довкола даного документа. Думається, що справедливу і заслужену оцінку йому дасть час, історія. Але очевидно, що підписання Універсалу розірвало порочне коло українського політичного егоїзму, стало свідченням досягнення компромісу, взаємних поступів його учасників. Саме його назва перекликається з такою ж назвою важливих державно-правових актів, які домінували в українській національній державі 1917-1918 років.

У своїх “Споминах” М. Грушевський пояснює, чому було обрано цей термін. “Магічне слово “універсал”, несподівано винесене на поверхню демократичного селянського соціалістичного руху, приносило задоволення всім, хто прагнув до демонстрації української суверенності”². Конституційна реформа, яка набрала чинності з 1 січня 2006 року є історичною подією, але на шляху її реалізації ще буде багато труднощів. Необхідно навчитися всім членам українського суспільства жити і діяти за Конституцією. Необхідно досить швидко підготувати великі групи законів, що стосуються діяльності органів місцевого самоврядування та державних адміністрацій,

© Ярош Д. В., 2006

* професор кафедри теорії та історії держави і права Хмельницького університету управління та права, кандидат історичних наук, доцент

¹ Мороз О. Ми зобов'язані подолати інерцію зневіри людей у свою державу // Сільські вісті. — 2006. — 23 серпня.

² Історія держави і права України: Академічний курс у 2-х томах. — К., 2000. — Т. 2. — С. 66.

прав опозицій, прав і обов'язків політичних партій та громадянських організацій тощо. Потрібна повна перебудова роботи парламенту та місцевих органів влади. Необхідно підготувати кадри професіоналів, зданих працювати в нових умовах. У реалізації конституційних новацій велике теоретико-пізнавальне і практичне значення мають історичні традиції українського конституціоналізму і особливо конституційні акти періоду Центральної Ради (березень 1917 — квітень 1918 рр.): чотири Універсали і Статут про державний устрій, права і вольності УНР (Конституція УНР 1918 року).

Науково-практичні засади відродження та подальшого розвитку української національної державності були глибоко розроблені і обґрунтовані в працях визнаних державних діячів української революції 1917-1920 рр. В. Винниченка, М. Грушевського, Д. Дорошенка, П. Христюка, М. Шаповала та ін.

Так, у збірниках статей і промов “Вільна Україна”, “Хто такі українці і чого вони хочуть”, “Україні і Росія”, “На порозі Нової України” та інших, написаних і проголошених М. Грушевським протягом 1917-1918 рр., розкривається історична неминучість перемоги українського народу в боротьбі за державність і незалежність, окреслюються основні напрями розвитку всіх сфер життя Нової України, розкриваються демократичні здобутки Української Народної Республіки, характеризуються її державні символи, грошові одиниці, новий адміністративно-територіальний устрій.

Політичні ідеї, політичний арсенал М. Грушевського — не лише історія. Це не лише минуле. Це — пророцтво нашого сьогодення і нашого недалекого майбутнього. Це той компас, який допомагає зробити наше державотворче прямування впевненим і незворотним.

В роки незалежної України вийшов у світ збірник “Конституції і конституційні акти України. Історія і сучасність” (Київ, 2001), у якому вміщені у хронологічному порядку тексти всіх українських конституцій і найважливіших актів конституційного характеру, в тому числі і чотири Універсали Центральної Ради. Заслугує високої оцінки колективна монографія “Український парламентаризм: минуле і сучасне” за редакцією академіка НАН України Ю. С. Шемшученка (Київ, 1999). У ній висвітлено сутність і значення українського парламентаризму, розкрито його витоки і розвиток. У третьому розділі “Ідеї і практика парламентаризму в Українській Народній Республіці” автори монографії глибоко розкрили зміст Універсалів Центральної Ради і Конституції УНР 1918 року.

У 2001 році видавничий дім “Альтернативи” (Київ, 2001) випустив колективну монографію під редакцією члена-кореспондента НАН України В.М. Литвина “Україна. Утвердження незалежної держави (1991-2001)”, присвяченої проблемам формування незалежної Української держави. В розділі “Державотворчий потенціал української революції” розкрито український національний рух 1917 року, процес створення Української Центральної Ради, її законодавчу і державотворчу діяльність.

Автор статті поставив за мету показати, що в боротьбі за національно-державне відродження України в 1917-1918 рр. особлива роль належить Українській Центральній Раді як загальноукраїнському громадсько-політичному центру, покликаному очолити народний рух за відродження української державності, як першому українському парламенті, який у червні 1917 року прийняв свій перший Універсал — загальнодержавний правовий документ у формі звернення до українського народу і поклав початок законодавчій діяльності Центральної Ради, а також розкрити зміст чотирьох Універсалів і підкреслити, що історичний досвід українського конституціоналізму періоду Центральної Ради має багато цінного і повчального для незалежної розбудови української держави.

Українська Центральна Рада, яка виникла на початку вересня 1917 року як громадсько-політичний центр, стала уособленням і керівним органом національно-визвольного руху, державотворчим потенціалом української революції. Визначальним лейтенантом її діяльності

було прагнення втілити в життя ідеї національно-територіальної автономії України у складі нової демократичної федеративної Росії.

Головою Центральної Ради було обрано видатного громадсько-політичного діяча і вченого-історика М. Грушевського.

Так, із перших днів свого існування Українська Центральна Рада, до складу якої ввійшли представники різноманітних українських політичних партій, громад і товариств, робітничих, кооперативних, молодіжних, військових організацій, стала виразником інтересів усього українського народу в національно-державному відродженні і будівництві власної держави. Про це свідчить перша відозва Центральної Ради до українського громадянства, яка була видана 22 березня 1917 року. «Народе український, — говорилося в ній, — впали вікові пута, прийшла воля всьому пригніченому людові, всім поневоленим націям Росії. Настав час і твоєї волі і пробудження до нового, творчого життя після більш як 200-річного сну. Уперше ти будеш мати змогу сам за себе сказати, хто ти і як хочеш жити як окрема нація. З цього часу в дружній сім'ї вільних народів могутньою рукою зачнеш собі сам краю долю кувати»³.

Відозва була зустрінута на захопленням піднесенням українського народу.

Так, 1 квітня 1917 року в Києві відбулась всенародна маніфестація, названа Святом Свободи, в якій взяли участь 100 тисяч робітників, студентів, представників українського війська. Учасники маніфестації ухвалили резолюцію про доручення Центральній Раді вступити у переговори з Тимчасовим Урядом у Петрограді щодо надання Україні автономного устрою у складі нової демократичної федеративної республіки Росії.

Народні демонстрації, які надавали українському руху масового характеру, проходили і в багатьох інших містах України. Вони засвідчували пробудження українського народу, його прагнення до вільного самостійного життя.

5-7 квітня 1917 р. у Києві відбувся Український національний конгрес. У його роботі взяли участь 900 делегатів від українських політичних партій, професійних, громадських, культурно-освітніх організацій, а також представники українців від Москви, Петрограда, Криму, Холмщини.

Конгрес визначив головним завданням української революції досягнення широкої національно-територіальної автономії України у складі Російської демократичної федеративної республіки.

Конгрес розглянув ряд організаційних питань. Було розширено склад Української Центральної Ради до 118 чоловік.

Головою УЦР знову був обраний М. Грушевський, його заступниками — письменник В. Винниченко та вчений С. Єфремов. Центральна Рада обрала її виконавчий орган — Виконавчий комітет у складі 20 осіб. Згідно з рішеннями Українського Національного Конгресу Центральної Ради стала розвиватись як український національний парламент.

Так, у «Наказі», ухваленому другими зборами УЦР, які відбулись 22-23 квітня 1917 року, Центральна Рада проголошувала себе «представницьким органом всієї організованої української людності»⁴.

Дійсно, Український Національний Конгрес став історичною подією у відродженні української державності. Як відмічав активний учасник української революції і співтворець української держави Володимир Винниченко: «Конгрес був першим кроком відродженої нації по шляху державності»⁵. Протягом травня 1917 року у Києві відбулися всеукраїнські з'їзди: перший

³ Цит за: Гунчак Тарас. Україна. Перша половина ХХ століття. Нариси політичної історії. — К.: Либідь, 1993. — С. 81-82.

⁴ Цит за: Український парламентаризм: минуле і сучасне. — К., 1999. — С. 70.

⁵ Винниченко В. Відродження нації. В 3-х частинах. — Київ, Відень, 1920. — Ч. 1. — С. 87.

військовий, робітничий, селянський, учительський, делегати яких вимагали від Тимчасового уряду негайного надання національно-територіальної автономії Україні. Маючи підтримку і зростаючий авторитет із боку широких мас українського суспільства, озброєна кандидатами, які отримали від Українського Національного Конгресу та всеукраїнських з'їздів, Центральна Рада вирішила приступити до безпосередніх переговорів із Тимчасовим урядом щодо надання політичної автономії Україні. З цією метою вона відрядила до Петрограда в кінці травня 1917 року повноважну делегацію у складі 10 осіб на чолі з В. Винниченком. Але місія до Петрограда не дала бажаних результатів. Двотижневе перебування української делегації в Петрограді не призвело до миру і порозуміння, покращення відносин, а навпаки. Тимчасовий Уряд Росії не поспішав задовольнити вимогу Центральної Ради щодо надання національно-територіальної автономії Україні, а 1 червня 1917 року офіційно дав негативну відповідь. Антиукраїнська позиція Тимчасового Уряду суттєво вплинула на український революційний рух, на рішучі дії Центральної Ради.

В тривожні дні для долі України, М. Грушевський заявив: “Свято революції скінчилося! Настав грізний час! Україна повинна бути організована! Свою долю повинен вирішувати тільки український народ!”⁶. І такий час настав. Враховуючи нову хвилю революційного піднесення народних мас і прагнучи здійснювати керівництво цим піднесенням, Українська Центральна Рада 10 червня 1917 року звернувся до українського народу з Першим Універсалом. Він був виголошений В. Винниченком на Другому всеукраїнському військовому з'їзді, в роботі якого брали участь 2300 делегатів, які репрезентували 1736 тисяч українських воїнів⁷.

“Народе український, — так розпочинався він. — Народе селян, робітників, трудящого люду. Волею своєю ти поставив нас, Українську Центральну Раду. На сторожі прав і вольностей української землі. Найкращі сини твої, виборні люди від сіл, від фабрик, від солдатських казарм, од усіх громад і товариств українських, вибрали нас, Українську Центральну Раду, й наказали нам стояти й боронити за ті права та вольности.

Твої, Народе, виборні люди заявили свою волю так: Хай буде Україна вільною. Не одділяючись від усієї Росії, не розриваючи з державою російською, хай народ український на своїй землі має право сам порядкувати своїм життям. Хай порядок і лад на Вкраїні дають вибрані вселюдним, рівним, прямим і тайним голосуванням Всенародні Українські Збори. Всі закони, що повинні дати той лад тут у нас, на Вкраїні, мають право видавати тільки наші Українські Збори”⁸.

Універсал проголошував суверенність українського народу: однині самі будемо творити наше життя. Створення та діяльність українського парламенту — Всенародних Українських зборів, які формуються шляхом загального, рівного, прямого і таємного голосування. Право видавати закони Універсал надавав тільки Всенародним Українським зборам. Універсал закликав кожне село, кожну волость, кожну повітову чи земську управу, яка стоїть за інтереси українського народу, до зміцнення організаційних зв'язків з Центральною Радою.

Враховуючи багатонаціональний склад населення України, Універсал закликав його до згоди і порозуміння, до нового спільного демократичного життя.

Отже, аналіз змісту Першого універсалу переконливо засвідчує, що Центральна Рада в процесі своєї діяльності перетворилася з національно-політичного центру для керівництва революційним рухом у вищий законодавчий орган української державності — національний Сейм.

Після проголошення Першого Універсалу Центральна Рада приступила до формування Генерального секретаріату — першого уряду відродженої української держави. 28 червня

⁶ Цит. за: Гунчак Т. Україна перша половина ХХ століття. Нариси політичної історії. — К.: Либідь, 1993. — С. 92.

⁷ Грушевський М. Хто такі українці і чого вони хочуть. — К., 1991. — С. 12.

⁸ Конституції і конституційні акти України. — К., 2001. — С. 31.

1917 року такий уряд було створено на чолі з В. Винниченком як виконавчий орган Центральної Ради, який повинен був реалізувати принципи, викладені в Першому універсалі.

Проголошення Першого універсалу і реалізація його положень, створення українського уряду — Генерального секретаріату, масова підтримка Центральної Ради українським суспільством, побоювання безповоротної втрати України, змушували Тимчасовий уряд порозумітись із Центральною Радою.

З цією метою для переговорів із Центральною Радою до Києва прибула урядова делегація Тимчасового уряду у складі О. Керянського, М. Терещенка, І. Церетелі. Після довгих переговорів 30 червня 1917 року сторони досягли компромісу, умови якого були зафіксовані в урядовій декларації та Другому універсалі Центральної Ради, який був виданий 3 липня 1917 року. Суть досягнутого компромісу зводилася до того, що Тимчасовий уряд погодився, що Центральна Рада має виробити статут автономії України, який набере законної сили після його затвердження Всеросійськими установчими зборами. З свого боку, Центральна Рада змушена була поступитися своїми попередніми позиціями. Відповідно до домовленості, Центральна Рада погоджувалась з тим, що Генеральний секретаріат УЦР перетвориться на найвищий крайовий орган управління як орган Тимчасового уряду.

В історико-юридичній науці Другий універсал не має одноставної оцінки. На нашу думку, компроміс Центральної Ради з Тимчасовим урядом, про який йдеться в Другому універсалі, мав своє позитивні і негативні наслідки для подальшої долі українського народу, але обидві сторони мали з нього певну користь. Українці, наприклад, отримали від Тимчасового уряду визнання права автономного устрою для України, визнання Центральної Ради і Генерального секретаріату як вищих органів державної влади в Україні.

Другий універсал завершувався утвердженням твердої віри “що українська демократія, яка наділила нас своєю волею, разом з революційним правительством доложить усіх своїх сил, щоб довести край і зокрема Україну до остаточної перемоги революції”⁹.

Не зважаючи на деяке розуміння українських домагань, Тимчасовий уряд продовжував проводити антиукраїнську політику. Так, влітку 1917 року Центральна Рада виробила конституцію автономного устрою України з назвою “Статут вищого управління України”, який був схвалений 29 липня 1917 року.

Для його затвердження Тимчасовим урядом до Петрограда була направлена делегація Генерального секретаріату на чолі з В. Винниченком. Тимчасовий уряд, на чолі якого став О. Керянський, відхилив Статут і нав’язав українцям “Тимчасову інструкцію Генеральному секретаріату на Україні” від 4 серпня 1917 року, яка різко обмежувала повноваження Генерального секретаріату, принципи і функції його діяльності. Згідно з “Тимчасовою інструкцією” уряд визнавав Генеральний секретаріат не вищим виконавчим органом української держави, а як органом влади російської держави.

Напружена атмосфера між Петроградом і Києвом створилася в кінці жовтня 1917 року, коли Тимчасовий уряд отримав інформацію про те, що Центральна Рада веде дебати щодо скликання Українських Установчих зборів. До Петрограда були викликані для пояснення генеральні секретарі — Винниченко, Зарубін, Стещенко, а прокурор Київської судової палати отримав по телеграфу наказ негайно розпочати слідство з метою притягнення українських міністрів до кримінальної відповідальності¹⁰.

Але ситуація різко змінилася. 25 жовтня 1917 року у Петроград перемогло збройне повстання. Тимчасовий уряд перестав існувати. До влади прийшли більшовики. Змінилася ситуація

⁹ Конституції і конституційні акти України. — К., 2001. — С. 37.

¹⁰ Див.: Гунчак Т. Україна перша половина ХХ століття. — К.: Либідь, 1993. — С. 107.

і в Україні. Спалахнула і поширювалася громадянська війна, безвластя, безлад і руїна охопили Україну. У цей драматичний для українського народу час Центральна Рада 7 листопада 1917 року проголошує III Універсал.

“Народе український і всі народи України! — сповіщала Центральна Рада. — Тяжка й трудна година впала на землю республіки Російської. На півночі, в столицях іде межиусобна й кривава боротьба. Центрального правительства нема, і по державі шириться безвластя, безлад і руїна.

Наш край так само в небезпеці. Без власти, дужої, єдиної, народної, Україна теж може впасти в безодню усобиці, різні, занепаду.

Народе український! Ти разом з братніми народами України поставив нас берегти права, здобути боротьбою, творити лад і будувати все життя на нашій землі. І ми, українська Центральна Рада, твоєю волею, во ім’я творення ладу в нашій країні, во ім’я рятування всієї Росії оповіщаємо:

Віднині Україна стає Українською Народною Республікою. Не відділяючись від республіки Російської і зберігаючи єдність її, ми твердо станемо на нашій землі, щоб силами нашими помогти всій Росії, щоб вся республіка стала федерацією рівних і вільних народів.

До Установчих Зборів України вся власть творити лад на землях наших, давати закони й правити належить нам, Українській Центральній Раді, і нашому правительству — Генеральному Секретаріатові України.

Маючи силу й власть на рідній землі, ми тою силою і властю станемо на сторожі прав і революції не тільки нашої землі, але й всієї Росії”¹¹.

Які висновки можна зробити з вище наведеної цитати з III Універсалу? По-перше, проголошення Українською Центральною Радою III Універсалу стало важливою віхою в історії Української революції. Україна проголошувалась Українською Народною Республікою. Це знаменувало відродження української державності, втраченої ще в кінці XVIII ст. Але, на жаль, як і у I та II Універсалах, і у III Універсалі ідея федеративного переустрою Росії — “не відділяючись від республіки Російської і зберігаючи єдність її” є домінуючою, найрельєфнішою.

По-друге, як видно з III Універсалу, Україна мала самостійну верховну владу — Українську Центральну Раду як вищий законодавчий орган влади, який має право “давати закони і правити” і Генеральний секретаріат як повноправний український уряд. Але в III Універсалі та інших основоположних документах Центральна Рада заявляла, що вона є тимчасовим органом влади, який припинить свою діяльність після виборів українського парламенту — Всеукраїнських Установчих Зборів. Третій Універсал став актом конституційного характеру. Він задекларував день виборів до українського парламенту — Установчих Зборів України на 27 грудня 1917 року, а день їх скликання — 9 січня 1918 року.

По-третє, він проголосив територіальну цілісність Української Народної Республіки. Згідно з III Універсалом, може визначалась територія УНР. Це “...землі, заселені в більшості українцями”: Київщина, Катеринославщина, Херсонщина, Таврія (без Криму), Поділля, Волинь, Чернігівщина, Полтавщина, Харківщина¹².

Широкомасштабною була соціально-економічна програма III Універсалу. Вона декларувала скасування приватної власності, націоналізацію землі. Встановлення 8-годинного робочого дня, встановлення державного контролю за виробництвом, але особливо передбачалося надання широких прав і свобод громадянам УНР. “В Українській Народній Республіці мають бути забезпечені всі свободи, здобуті всеросійською революцією: свобода слова, друку, віри, зібрань, союзів. Страйків, недоторканності особи й мешкання, право і можливість уживання місцевих мов у зносинах із усіма установами”, — підкреслювалося у III Універсалі. На його виконання в

¹¹ Конституції і конституційні акти України. — К., 2001. — С. 38.

¹² Там само. — С. 39.

березні 1918 року було прийнято Закон Центральної Ради “Про державну мову”. В ньому підкреслювалося, що “всякого роду написи, вивіски тощо на торговельно-промислових, банкових та подібних закладах і конторах повинні писатися державною українською мовою”¹³.

На виконання даного Закону Рада народних міністрів видала циркуляр губернським і повітовим комісарам, у якому підкреслювалося, що “винуваті в невиконанні даного Закону будуть усуватися з посад і піддаватися під суд”¹⁴. Коментарі тут не потрібні. Думається, що подібного змісту закони і розпорядження потрібно видавати і сьогодні проти тих, хто порушує ст. 10 Конституції України.

Визначаючи за громадянами Української Народної Республіки прав і свободи, III Універсал надавав національним меншинам право національно-персональної автономії. 9 січня 1918 року Центральна Рада, згідно з III Універсалом, ухвалила “Закон про національно-персональну автономію”, згідно з яким кожна нація має “право на самостійне устроєння свого національного життя... і ні одна з них не може бути позбавлена цього права, або обмежена в ньому”¹⁵.

Таким чином, ще до прийняття “Статуту про державний устрій, прав і вольності Української Народної Республіки” (Конституції УНР 1918 року), у III Універсалі, цілому ряді законів Центральної Ради закріпила комплекс політичних, економічних, соціальних, культурно-освітніх прав і свобод громадян.

Отже, достатньо навіть побіжного погляду на зміст цього документу, щоб остаточно переконатися у тому, що III Універсал був вершинною віхою в історії Української революції 1917-1920 рр. У ньому було не лише проголошення утворення Української Народної Республіки, а й визначено політичну стратегію боротьби за утвердження незалежної держави. Через два місяці після проголошення III Універсалу ситуація в країні змінилася. Складність політичної ситуації, загроза більшовицької окупації України, проблеми міжнародного визнання її зумовили рішучий поворот від ідеї національно-територіальної автономії і федеративного переустрою Росії до повної незалежності, до утвердження національного суверенітету.

9 (22) січня 1918 року Четвертим Універсалом Центральна Рада сповістила, що “віднині Українська Народна Республіка стає самостійною, від нікого незалежною, вільною, суверенною Державою Українського Народу. З усіма сусідніми державами, а саме: Росією, Польщею, Австрією, Румунією, Туреччиною й іншими ми бажаємо жити в згоді й приязни, але ніяка з них не може вмишуватися в життя самостійної Української Республіки”¹⁶.

Лідер української революції М. Грушевський обґрунтував перехід від автономії до повного суверенітету такими причинами — “дати нашому правительству змогу довести справу миру до кінця і захистити від усяких замахів нашу країну”¹⁷.

Від кого потрібно було захистити країну? Зрозуміло, від більшовицької Росії, яка 9 грудня 1917 року оголосила війну Українській Народній Республіці.

Думається, що заслуговує на увагу думка відомого українського історика В. Ф. Солдатенка, який стверджує, що “оголошена Четвертим Універсалом Центральної Ради у січні 1918 року незалежність, повна суверенність УНР зовсім не означала відмови від федеративного принципу перебудови багатонаціональної Росії. Однак нова федерація мала стати спілкою вже не автономних одиниць, а самостійних утворень”¹⁸.

¹³ Історія української культури: Збірник матеріалів і документів. — К., 2000. — С. 271.

¹⁴ Українська Центральна Рада. Документи і матеріали у двох томах. — К., 1996. — Т. 2. — С. 182.

¹⁵ Історія української культури. Збірник матеріалів і документів. — К., 2000. — С. 270.

¹⁶ Конституції і конституційні акти України. — К., 2001. — С. 44.

¹⁷ Українська Центральна Рада. Документи і матеріали у двох томах. — К., 1996. — Т. 2. — С. 101.

¹⁸ Солдатенков В. Ф. Третій Універсал Центральної Ради і плани федеративного переустрою Росії // Український історичний журнал. — 2003. — № 4. — С. 10.

Четвертим Універсалом Центральна рада підтвердила всі демократичні права і свободи, проголошені Третім Універсалом, а також поставила завдання найближчим часом скликати Українські Установчі Збори, що схвалять Конституцію УНР, яка закріпить “свободу, порядок і добробуту на добро всього трудового народу її на тепер і будучі часи”¹⁹.

Як видно зі змісту, Четвертий Універсал був поворотним пунктом в історії Української революції. Від імені всього українського народу він задекларував, що метою боротьби є незалежна, суверенна Україна.

Отже, узагальнимо вищесказане.

По-перше, всі чотири Універсали, видані Центральною Радою, по суті, були конституційними актами УНР, які спиралися на концепцію правової держави. Це були правові документи у формі звернення до українського народу, в яких була викладена програма боротьби за українську державність. Не випадково В. Винниченко назвав універсали “першими виразними словами української державності”.

По-друге, в перший період діяльності Української Центральної Ради провідною була ідея боротьба за національно-територіальну автономію України у складі нової, демократичної, федеративної Росії, на що були спрямовані перші три Універсали.

По-третє, Четвертим Універсалом центральна Рада проголосила повну незалежність і самостійність і законодавчо закріпила основи національного суверенітету.

По-четверте, Універсали Центральної Ради як нормативно-правові акти вищої юридичної сили, стали фундаментом вироблення і впровадження Основного закону — Конституції УНР 1918 року.

По-п’яте, Універсали Центральної Ради є не просто правові пам’ятки України. Позитивний і негативний досвід державотворення доби Української Центральної Ради має теоретико-пізнавальне і практичне значення. Його необхідно глибоко вивчати і творчо використовувати у практиці сучасного конституційного процесу.

¹⁹ Конституції і конституційні акти України. — К., 2001. — С. 48.